

PHILOSOPHICAL SCIENCES

CHARACTERISTICS OF THE MANIFESTATION OF FOUR FORMS OF «PHILOSOPHY OF LOVE» AMONG PEOPLE

Shumchuk B.

*lecturer at the Department of Philosophy, Theology and Church History
of Ukrainian Institute of Arts and Sciences*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВУ ЧОТИРЬОХ ФОРМ «ФІЛОСОФІЇ ЛЮБОВІ» МІЖ ЛЮДЬМИ

Шумчук Б.

*викладач кафедри філософії, теології та історії церкви
Український гуманітарний інститут*

DOI: 10.24412/3453-9875-2021-69-2-43-50

Abstract

The article highlights the types and forms of love based on the works of philosophers of different eras. In particular, love and its division according to the Greek thinking of the ancient world are considered, where four forks of love are singled out: agape, fillet, storge, eros. One of the main sources is Plato's philosophy and his view of love. The following is a presentation of love in the philosophy of C. Lewis, where he considers love as a need, love as a gift, love as attachment. In the work of E. Fromm "the art of love" are considered objects of love fraternal love in which the object of love is a brother, maternal love - the object of the mother, erotic love - the object beloved or beloved, self-love where the object I myself, and love for God where the object of love is God. The principle of love reveals four facets of love that are not related to our feelings, but are related to the mind. When the body speaks, I don't like it, only the principle reminds me of the truth, the promise, the duty, that you are human. Love is banally multifaceted, it opens in loudness and silence, in passion and simplicity. Some try to avoid her, while others run to the meeting. One thing is for sure, everyone in their life has encountered it and experienced their emotions, had their own thoughts about it. It is determined what role love plays in marriage and what it leads to a married couple.

Анотація

У статті виокремлено види та форми любові за працями філософів різних епох. Зокрема розглянуто любов та її поділення за грецьким мисленням античного світу, де виокремлено чотири види любові: агапе, філео, сторге, ерос. Одним із головних джерел взято філософію Платона, та його погляд на любов. В подальшому представлено любов у філософії К. Льюїса, де він розглядає любов як потребу, любов як дар, любов як прив'язаність. У праці Е. Фрома «мистецтво любити» розглядаються об'єкти любові братня любов в якій об'єктом любові виступає брат, материнська любов – об'єкт матір, любов еротична – об'єкт коханий або кохана, любов до себе де об'єкт я сам, та любов до Бога де об'єктом любові виступає Бог. Принцип любові відкриває чотири грані любові, які не пов'язані з нашими почуттями, однак пов'язані з розумом. Коли тіло говорить я не люблю, лиш принцип нагадає істину, обіцянку, обов'язок, те що ти людина. Любов банально багатогранна, вона відкривається у гучності й тишині, у пристрасності та простоті. Хтось намагається уникати її, а інші біжать на зустріч. Одне відомо точно, що кожен у своєму житті зіткнувся з нею та пережив свої емоції, мав свої роздуми що до цього. Визначено, яку роль любов відіграє у шлюбі й до чого приводить одружену пару.

Keywords: love, friendly love, erotic love, K. Lewis, E. Fromm, Plato, "The art of love", love.

Ключові слова: любов, дружня любов, еротична любов, К. Льюїс, Е. Фром, Платон, «Мистецтво любити», кохання.

Актуальність теми дослідження. У сучасному модерному суспільстві питання любові залишається таким же актуальним, як і в минулі століття та тисячоліття. Любов зображується в за-собах масової інформації, соціальних мережах, у фільмах та піснях. Та прийшовши до кінцевого результату любові (шлюбу, народження дитини) об'єкт котрий попав під дію любові зазначає не відповідність оспіваного кохання з реальністю. Ча-сте розчарування, розбіжності з очікуванням та ре-альністю спричиняють розлучення, насилля в сім'ї,

сирітство і тому подібні наслідки. Тому ми вва-жаємо за актуальне розглянути питання любові, її видів та форм висвітлюючи думку Платона, Е. Фрома та К. Льюїса.

Основні результати дослідження. Древня Греція у багатьох своїх аспектах відрізнялася від сьогоднішнього світу, питання любові також не є виключеннями. Для античності було характерно розглядати чотири види любові: ерос, філія, агапе, сторге. Спочатку це Ерот або ж ерос. Це любов при-страсть, любов яка інколи може межувати навіть з

безумством, шалена любов. «Древні греки так і говорили «еротоманія» - шалена любов. Було дієслово «ереоманео» - бути шаленим від любові» [4]. В основному ерос це любов пристрасть та інтим з відси і походить слово – еротика. Але любовна пристрасть швидкоплинна, вона не триває довго. Вона «поїдає свого носія, поїдає себе» [4]. Чим більший апетит у ероса, тим швидше вона згасає з'їдаючи закоханого, або ж краще сказати шаленого. Платон же відзначив що Ерот – найбільше любить людину, і це бог якому потрібно поклонятися, адже він надзвичайно потужний [5]. Наскільки? Пояснює сам Платон.

Насамперед потрібно згадати те, що колись не було чоловіка та жінки, а точніше була третя стать, яка називалася андорогіна. По своїй суті вона складалася з двох людей і мала два лиця, чотири руки, чотири ноги і так далі. Та крім того вони були дуже сильні, настільки, що своєю силою лякали богів, та хотіли скинути їх з Олімпа. Та Зевс надумав не вбивати андорогіну, аби жертви богам продовжувалися, а розділити її на дві частини, таким чином утворилася людина, як чоловік та жінка [5]. Та саме по причині розділення у людини виникає потяг і прагнення до пошуку втраченої половини. Адже людина складає тільки частину двостатевої істоти. І найбільшим благом для любові це поєднатися на вічно в одне ціле. [5].

Коли говоримо, що суть любові це досягнення блага то не можна оминати благо вічного життя, таким чином «мета любові це прагнення до безсмертя» [7]. Таким чином любов увіковічує людину, робить її безсмертною. «у тварин, так само як і в людей смертна природа прагне стати по можливості безсмертною та вічною. А досягнути вона цього може тільки одним шляхом – народженням, залишаючи кожен раз нове замість старого;» [7]. І далі Діотіма, з якою говорив Платон додає, ніби відповідаючи на питання: так це ж зовсім інша людина а не ти. «людина від народження до старості вважається одним і тим ж лицем, - воно ніколи не буває одним і тим же, хоч і числиться попереднім, а завжди оновлюючись і щось втрачаючи, чи то волосься, плоть, кістки, кров...і взагалі тілесне і не тільки» [7], змінюється також і характер. Тому якщо людина не схожа на себе саму через десять років, хіба можна звинувачувати любов в тому що вона увіковічила тебе в трохи іншому тілі, менше схожому на тебе?

Така любов направлена на дітонародження, що як на мене характерне тому часу. Та окрім того любов ерота направлена на визнання краси тіла. Вона вказує, що це тіло прекрасне (можливо по причині того що саме воно повинне увіковічити тебе), та «краса одного тіла споріднена з красою будь якого іншого тіла і якщо прагнути до ідеї прекрасного то, безглуздо думати, ніби краса у всіх тіл не однакова. Зрозуміючи це, він стане любити всі прекрасні тіла...» [5].

Любов до тіла побуджає любити інші тіла і зростати в пізнанні прекрасного. Ось як це описує Діотіма: «від одного прекрасного тіла до двох, від

двох – до всіх, а потім від прекрасних тіл до прекрасної моралі, від прекрасної моралі до прекрасного вчення, поки не підіймешся від цих вчення до того, і що і є вчення про саме прекрасне, і не пізнаєш на кінець, що це ж - прекрасне» [5]. На своєму етапі еротична любов знаходиться на базовому рівні пізнання прекрасного, завдяки їй відкривається шлях у пізнання всього іншого.

Іншого напрямку любов «філія» вона «має своє дієслово – «філео» – я люблю» [4]. В цієї любові великий спектр значень. Зазвичай прийнято вважати, що це дружня любов, хоча як дружня любов повна форма цього слова філадельфія. Але так як переклад слова «філія» може бути як любов так і дружба то зазвичай так і вважають, що це дружня любов. Це найвища любов від себе до іншого, вона включає елементи жалю та співчуття до іншого. Філія направлена на ніжні почуття до іншого, у ній відсутня збудженість і пожадливість до тілесної насолоди. Брат любить сестру ніжною любов'ю котра заперечує будь який сексуальний контакт і направлена на турботу та захист сестри. У ній присутня почуття близькості, вона також може як і ерос виростати неочікувано та в ній присутньо більше довіри.

Серед інших видів «філію» є любов не тільки до брата чи сестри, також любов до мудрості – філософія, любов до міфів – філомютос, любов до пізнання – філоматейя, любов до вчених бесід – філологія. Серед інших «філео» можна позначити і любов до батьків яке також можна позначати словом «сторге». Сторге – любов-ніжність, сімейна любов, сповнена теплої уваги до любимої людини. Традиційно в античності сторге позначало любов батьків до дітей і відповідно дітей до батьків. Ця любов дається без вибору по причині того, що батьків не обирають. Вона за таким принципом схожа на любов філадельфія. Для того щоби зрозуміти що ти любиш дитину, хоч інстинктивно до неї уже прив'язані потрібен час, тому любов існує але не відразу вона помітна. Сторге не потребує подібності або схожості і в деякій мірі може бути адресовано навіть до тварини. Коли батьки турбуються про домашню тварину більше ніж про дітей. Філія та ерос по своїй суті повинні і переростати у сторге. На відміну від вимогливої філії та вимогливого еросу любов сторге дозволяє бути самим собою таким як ти є і бути самим собою з тим до кого в тебе сторге і в кого до тебе сторге.

Першим, хто вжив дане слово серед філософів був Емпедокл Акрагантський. Він у своїй праці «Про природу» зазначає, що: в дійсності можна усвідомлювати присутність в тобі любові коли полюбімо самі. Так само як і ми можемо знати, що таке голод відчувши його на собі, на основі емпіричних даних. Сторге це любов яка йде першою від знання про те що вона є. Згідно з словником Лідла-Скотта, слово сторге, в давньогрецькій культурі мало три значення: любов як прихильність («прив'язаність») у працях філософа-досократика Емпедокла та софіста-оратора Антифона. Сімейна любов у працях Філемона коміка (учи-

теля Менандра) та Плутарха, і найменше як сексуальна любов (наприклад у працях Мелеагра Гадарського) [6].

Агапе (агапе) – альтруїстична, духовна любов, сповнена жертвності і самозречення; ця любов загалом найбільше подібна до материнської. У своїй сьогоднішній формі вона часто зустрічається як божественна любов. Любов якою людина не може любити, та в дослідженні В. Е. Туренко показує шлях, як це слово пройшло від грецького значення до новозавітної епохи. По загальній характеристиці слово агапе означало: «приймати доброзичливо, пестити, ставитися з любов'ю, а також високо цінувати, віддавати перевагу» [8]. Зазначають що любов агапе розсудлива, вона не сліпа та не може базуватися пристрасті а скоріше на ніжності. «В епосах Гомера можна віднайти такі смисли слів, які близькі до цього контексту: а) батьківська любов: «Милий синку мій! Ну як ти – улюблений [ἀγαπητός], єдиний – як ти»... «Нині ж милого [ἀγαπητόν/agarêton] сина задумують умертвити...». б) подружня любов: «Не дражнись, не сердься на мене, що не відразу я не віднеслась люб'язно (ἀγαπήσα/agarêsa) до тебе, як тільки тебе побачила»; с) любов між друзями: «Кинулися обидва в сльозах до Одиссея, обняли руками, у голову, в плечі любовно (ἀγαπήσμενοι/agarazomenoi) і палко його цілували» [8]. Таким чином ми спостерігаємо відмінність агапе в значенні сучасності. «Агапе (якщо поки не брати до уваги християнську традицію герменевтики цього поняття) також, як і сторге, не являє собою схильності, про неї не можна навіть сказати, що це приязнь. Це ставлення, засноване на раціональному виборі, вольовому рішенні, і виявляється воно у шануванні, прихильності, високої оцінці об'єкта відносин» [8].

У роботі Туренко зазначає багатогранність використання слова агапе. Починаючи від любові батька до дитини та дитини до батька, любові до людей, як любов до чогось високого та унікального в світі. В платонівському баченні агапе можна використовувати «для позначення любові чоловіка або сім'ї, або прихильності до тієї чи іншої діяльності, на відміну від філії (прихильності, яка може позначати як братство чи взагалі несексуальні відносини) і еросу» [8].

По причині найменшої схожості агапе і переросло у жертвну не егоїстичну і врешті решт божественну любов. «термін (агапа) виражає досвід любові, що потім стає справжнім відкриттям іншої людини, що піднімається над егоїзмом, панування якого досі було абсолютним. Любов стає тепер турботою про іншу людину. Вона не шукає більше себе – занурена у п'яність щастя, навпаки, вона стає зреченням, вона готова на самопожертву, вона шукає її» [8].

Можна сказати, що ерос найменше був схожий на інші види любові (філео, агапе, сторге). Філео охоплює собою найбільшу кількість видів любові і в своїй суті містить, як любов сторге, так любов і агапе. В той же момент любов сторге має подібності до філео і також агапе і агапе має подібності з любов'ю.

Всім відома піраміда Маслоу відносить любов до соціологічних потреб. Поряд з нею стоїть потреба в приналежності, дружба, підтримка. Це третій етап потреб з п'яти, тобто знаходиться вона по середині. Не те щоби без неї неможливе життя, але неможливе повноцінне. Хоча секс відносять до базових фізіологічних потреб ніби відсторонюючи ці два поняття. Та його не можна поставити поряд з їжею, повітрям, водою. Тим не менше потреба в любові існує і виникає питання, любов як потреба по відношенню до мене чи вираження до когось.

Якщо порівнювати людську любов з Божою то наскільки вона схожа, якщо ми створенні за образом і подобою Бога, а Бог є любов то чи є ми любов'ю. Клайв Люїс розмежовує любов як потребу і любов як дар (про це поговоримо нижче) [5]. Адже Бог самодостатній і неможливо говорити що Він потребує любові, хіба що потребує у її віддачі. Тому в нього переважає любов як дар, і скоріше той дар який Він прагне піднести людині. «Любов-потреба ні трохи на Бога не схожа. У Бога є все, а наша любов-потреба, по слову Платона, - дитя Бідності» [5].

І по істині в цьому є сенс, адже в любові матері новонароджене дитя виживає і зростає, без неї мати могла б просто викинути дитину. Та з народженням дитина потребує аби їй цю любов проявляли. Наскільки потрібна любов матері це інше питання, адже в неї скоріше вимушена любов. Без народження мати помре, без вигудовування грудьми захворіє і також може померти. В такому світлі «матір потребує щоби в ній потребували» [5], та чи потрібна така потреба, не задовільняючи яку можна постраждати самому?

Можна було б сказати словами Бога «не добре бути людині самотній» [2] і тоді логічне твердження, що добре людині не одній, тобто у двох. Якщо це продиктоване егоїзмом, бажання щоб любити когось і хтось любив тебе то вираження абсолютна ставиться під сумнів. Хоча не можна сказати, що все у чому ми потребуємо це вираження егоїзму. Або ж навпаки всі ми егоїсти і як сказав Клайв Люїс «ні в чому не нуждается тільки досвідчений егоїст» [5], бо звісно як і всі наші почуття можуть бути егоїстичними, так і з любов'ю.

Коли ми їмо їжу то мало, хто скаже, що це прояв егоїзму задовольняти свою потребу і бути ситим, у багатьох вирине в пам'яті випадки коли вони самі хотіли їсти. Та слід переступити межу і почати балувати себе смачними стравами попри голодні очі ближнього то поряд з не людяністю стоятиме егоїзм. Така ж картина з любов'ю. «В звичному житті ніхто не порухає егоїзмом пошуки втіхи у матері, не осудять і дорослого котрий сумує за своїм другом. У бідь якому разі це не самий страшний егоїзм» [5]. Коли ж людина не бажає любові, що тоді? Сильна і незалежна людина – символ сучасності. Не раз можна почути фразу коли хтось каже: «У своєму житті я всього досягнув сам!». Скоріше сама людина може тільки померти (хоч і тут є свої нюанси), все інше досягається з допомогою когось. Присутність відчуття, що одному бути добре досить таки ілюзорне, і скоріше це ознака не здорової

душі, як і відсутність апетиту при хворобі» [5], адже людина дійсно потребує їжі.

Цікаво що любов потреба до протилежної статі виникає не відразу. Відразу є любов потреба в ніжності матері і захисті батька, любов потреба виникає в спілкуванні однолітками, ще згодом. Та тільки статевим дозріванням, дозріває і любов потреба від іншої, зовсім чужої людини. Монтень підкреслював безглуздість такої потреби: «Тут відбувається те ж, що і спостерігається біля кліток: Птахи, що знаходяться на волі, відчайдушно намагаються проникнути в них; ті хто знаходиться в заперті намагаються вирватись на волю» [5]. Потреба в любові скоріше нагадує потреба в ярмі, в яке впрягаються молоді після весілля, саме тому «багато задоволення жити без ярма на шії» [5].

Причина того, що ми потребуємо любові в тому, що це навязало суспільство. Молтен виступав проти одруження але: «Я би відмовився одружуватися навіть на самій мудрості, ... Багато поступків мої не витікають від мого вибору. Я ніяким чином не бажав цього, мене взяли і повели, і я був підхвачений випадковими обставинами» [5]. Любов як потреба повинна бути нашою любов'ю, яка кардинально відрізняється від любові Бога. Любов Бога самодостатня, коли ж наша любов перестає бути потребою то ми стаємо подібні Богу, котрий самодостатній. Саме тоді коли любов перестає бути Богом, вона перестає бути демоном [5]. Коли ми перестаємо потребувати, то через падку природу людини, перестаємо бути залежними від когось, саме тоді ми починаємо брати на себе сміливість визнати кращими та вищими себе за інших. І тільки ми відчуваємо потребу в комусь перестаємо підійматись над іншими. Ніби спрацьовує корисливий інстинкт.

Любов як потреба, та що таке потреба? Коли людина хоче напиться води у неї є потреба до тої пори поки вона не задовільнить її. Після того потреби немає, була лиш мить коли від потреби людина отримувала задоволення, а потім все зникло. «Любов-потреба триває не довше самої потреби» [5]. В любові потреба триває не завжди довго, чи означає, що після задоволення своєї потреби у жіночій утісі чоловік стає байдужим до дружини? На щастя ні, скоріше навпаки. Спочатку слід зазначити, що «потреба може повторитися», або одній потребі може бути паралельна інша потреба, - «а по друге, - що більш важливо – може виникнути інший вид любові, оціночна» [5], так вважає Клайв Льюїс. Ця любов як залишок, як вдячність за задоволення потреби.

Часто любов потреба не задоволена в повній мірі, як дружина котру покинув чоловік, плаче в скорботі за любов'ю, котру вона могла дати та отримати. Вона б з радістю готувала йому їсти і це приносило б задоволення. Ось чому «якщо любов-потреба залишилася без підтримки та без зміни то вона зникає з закінченням потреби. Ось чому тисячі закоханих не повірять, “що це може бути”» [5]. Залишається тільки надіятися, що потреба в любові не згасне, якщо надіятися тільки на неї, що в своїй більшості, підживлені романтичною любов'ю, подружжя і намагається робити.

Як говорить Клайв Льюїс «Дарити любов – достойно, потребувати любові – егоїзм? Та все виявилося складніше ніж я думав» [5]. І як ми вже зазначили вище, так воно і є – не все так просто. Любов як потреба притаманна кожному, і потреба це теж любов і питання в тому чи можна дарувати свою любов тому хто в ній потребує. Типовий приклад любові як дар «любов до своїх дітей, коли людина працює ради них, не шкодуючи сили все віддає їм і жити без них не хоче» [5]. Цікаво що коли хлопець працює ради дівчини, живе нею і не уявляє свого життя без неї а такому разі людина скаже що в нього не все впорядку з головою, і це не нормально так упадати за тою хто тобі просто дівчина. Скоріше таку любов-дар люди осуджують ніж похваляють. Та в шлюбі така любов як саме собою зрозуміле поняття, адже що це за чоловік, що не працює ради забезпечення потреб своєї дружини, і що це за чоловік, що не покладе життя свого ради життя дружини. Шлюб підіймає любов дар в обов'язкові, законні рамки. Саме він надає любові дару цінності.

Подібна любов-дар в Бога: «Його любов дар. Отець віддає себе Сину, Син -Отцю і світу, і, на кінець, дарує отцю сам світ в Собі і через Себе» [5]. Дар на відміну від потреби схожий на Бога. І цій любові набагато простіше підносити хвалу і співати про неї пісні [5]. По суті любов потреба і любов як дар повинні існувати паралельно одна одній, адже без любові дару, почуття, яке спонукає до задоволення потреб іншого, любов-потреба ніколи б не задовільнила б свої потреби. І чим більше бажання до дару присутнє в любов тим більше можна вимагати у своїй потребі.

Любов як дар дійсно «богоподібна, і чим більш вона жертвна, тим більш богоподібна. Все, що говорять про неї поети, - правда. Її терпіння, сила, її блаженство, її сила, її бажання, щоби іншому було добре, ріднять її з божественною любов'ю» [5]. Можна припустити, що людська любов виключно егоїстична, та сконцентрована на собі. Та якщо виключити Бога як джерело дару любові, чи можна замінити це джерело на джерело іншого порядку чи виду? Що могло б спонукати людину до любові, яку даруєш в не залежності від результатів? Якщо любов це тваринний інстинкт і всі жертви з її боку направленні виключно на перспективу, то можна повернутися до любові егоїстичної. Нічого, що приведе до благої відповіді даруючому любов, не можна вважати любов-дар. На тваринячому рівні любові, як дар не існує, або ж вона явище прохідне. Істина любов, як дар не може пройти, бо у ній немає зворотного зв'язку.

У прикладі ж божественної подоби любові, як дар, є своя логіка, адже людство не віддає Богу, за Його любов, любов свою, Він абсолют. В самодостатньої істоти з властивістю любові-дар немає потреби у зворотному зв'язку, та чому Він очікує вдячності. Це відповідь на любов чи вона не впливає на подальший прояв любові? Іншою особливістю дарунка є його прийняття чи не прийняття. У будніх днях подарунки викликають радість у більшості людей, та від другої сторони залежить чи прийме вона цей дарунок. Якщо він їй до вподоби

то так, якщо ні то хіба, що з ввічливості вона прийме його. Та чи можливо прийняти дарунок любові з ввічливості?

У будь якому разі, як заявляє Льюїс «любов-дар прекрасна. Саме тому її легко прийняти за любов. Тоді ми надаємо їй безумовну, нічим не обумовлену цінність, на яку вона права не має» [5], адже отримавши цінність безкорисний дар спонукає до користі. Та її походження в праві обирати кожен сам. Лиш складно уявити безкорисливість, як свідому так і не свідому, коли у відповідь байдужість. Любов дарунок чи любов як потреба не повноцінна у своїй окремій одиниці, як і не повноцінна вона у всіх своїх одиницях по окремо. Любов дія як в одному так і іншому аспекті. Любов у своїй потребі, якщо так можна сказати, егоїзмі – глосна та може бути кричуща. Любов дитя шукає у криках плачу, вимагаючи від матері їжі, ласки та співчуття. Навіть любов-дар може виражатися не аби якою пишністю та непомірністю, та К.С. Льюїс звертає увагу на «най смиреннішу і найпоширенішу любов» - це любов як прив'язаність. Він неодноразово наголошує на тому, що ця любов найменш відрізняє нас від тварин [5].

У своїх роздумах він не акцентує на тому що це погано, чи той хто виявляє прив'язаність проявляє тваринячі потяги і схожий по своїй суті до тварин – «це не докір» з боку Льюїса. У принципі наші схожі риси з тваринами не роблять нас ні кращими ні гіршими. «Коли ми називаємо людину твариною, ми не хочемо сказати, що у неї багато таких характеристик – у всіх їх багато; мова йде про те що він проявив чисто тваринячі якості там де потрібно було проявити і якості людські ... словом тваринячі вчинки ми називаємо ті до яких не додумується ні одна тварина» [5]. Прив'язаність це відчуття яке виникає скоріше у батьків до дитини. Та не завжди так, точніше майже завжди це не так. «любов прив'язаність часто виходить за рамки сім'ї» [5]. З цим можна бути згідним, адже тепло і затишок можна відчувати не тільки з батьками. Тепло і прив'язаність можна відчувати до друзів і навіть до речей, в основному, звичайно, тих які пов'язані з іншими людьми.

Прив'язаність не викликає розділення між не схожими людьми. «Я бачив як не тільки мама а й брати любили повного ідіота» [5]. В не залежності від статі, не залежно від віку, не залежно від класу (хоч все це у певні періоди історії людства викликали свої труднощі) людина може бути прив'язаною до іншої людини. «Більше того – прив'язаність не знає кордонів у біологічному виді. Вона зв'язує людину і тварину, двох різних тварин, наприклад kota та собаку, навіть (це бачив Гілберт Уайт) курку і коня». Це все абсолютно не залежить від особи, постаті чи речі. Я бачив як двоє друзів, зовсім різних за віросповіданнями, по своїй статури (один худий інший товстий), по навчанню в школі, друзі що сперечалися один з одним годинами кожного дня спішили побачити один одного з відчуттям недовстачі іншої людини. К.С. Льюїс говорить, що в прив'язаності повинні бути також і свої умови: предмет її повинен бути «своїм», добре або давно

знайомим [5]. Також парадокс в тому що різні види любові ми пам'ятаємо по різному. Ми пам'ятаємо коли вперше побачили її у червоному платті в горошок з такими ж червоними губами, та не пам'ятаємо коли ми прив'язалися до людини [5]. Скоріше ми відчуваємо, що прив'язані до людини тоді коли її вже не має. Вона від'їхала чи взагалі померла. Навряд чи хтось помічає свою прив'язаність до когось як почуття захоплення чи фізичного потягу, усвідомлення прив'язаності приходить згодом. І тільки до тих з ким ми провели достатньо часу, та пережили не один день під одною проблемою.

Любов-прив'язаність не величається і вона має досить стриманий характер. Якось Клайв Льюїс розповідав своєму другу про те як люблять один одного собака та кіт, та його співрозмовник підмітив, що навряд чи собака зізнається в цьому іншим собакам [5]. Ця любов не примітна і часто присутня в буденних та безрадісних речах, котрі виривають в пам'яті як приємні тільки при їхній втраті.

Особливість прив'язаності що її не може бути багато чи мало. Коли її мало то її і не відчувається, лиш легенький присмак туги по людині. Та гірше коли її забагато і тоді вона «стає по істині бридкою» [5]. Тоді вона включає докори і вимагає перебувати поряд. Людина втрачає свою індивідуальність. В такому випадку дружина стає предметом, який належить чоловіку і якщо вона забажає відійти в сторону то чоловік буде благородно ображатись вказуючи на те, що вона кидає його, адже піти їй з друзями цікавіше ніж бути з ним, а він який весь час намагається забезпечити її усім найкращим, залишається кинутим. Тоді така прив'язаність намагається викликати докори сумління в іншому.

Прив'язаність саме по собі вказує на приєднання до когось іншого, та це не як з неоднорідними матеріалами, котрі склеїти неможливо. Коли той чи інший матеріал не приєднується до іншого, у зв'язку з своїми різними властивостями то в хід вступає мотузка, якою можна їх пов'язати. Саме таку роль може виконувати любов-прив'язаність. Знаходимо друга та подругу ми за своїм смаком, по розуму по красі, і вона, та краса повинна бути «наша» приємна нам, і розум під наш розум, тоді ми говоримо, що підходимо один одному, прив'язаність же пов'язує нас з не схожими на нас людей. Спочатку просто тому що він поряд, а потім тому, що в ньому щось є, але ми перейшли кордони і пов'язали себе з тим хто нам не підходить [5]. Добре коли в сімейному житті ми пов'язалися з тими в кого розум «наш» і краса «наша», та горе тому в кого прив'язаність та весілля випало на зовсім різних людей.

Льюїс зазначає що в прив'язаності є небезпечна межа адже «прив'язаність непереривна, вона довго терпить, милосердствує ніколи не перестає. Вона відкриває нам в інших образ Бога...Значить, це і є сама любов?...Відповідь не складна: «ні» [5]. Він говорить, що прив'язаність може породжувати і добро і зло. Прив'язаність самий не розумний вид любові. Прив'язатися можна до кожного, «Тому кожен чекає що до нього прив'язуться» [5]. А чи той

хтось зробив щось для цього? Ми очікуємо прив'язаності, як само собою зрозуміле поняття. Ми очікуємо, що раз вона моя дружина то апріорі вона моя, і я очікую від неї проявів любові, та прив'язаність без дії і праці перетворюється у розбиті почуття. Саме тому після декількох років життя, що достатньо аби прив'язатися до свого чоловіка чи дружини, пара відчуває скоріше злість та злобу один до одного ніж почуття схожі на ті коли ми думаємо про теплий вечірній чай під покривалом біля каміну. «Любов не обов'язково відношення до конкретної людини; це установка, орієнтація характеру, яка визначає відношення людини до світу взагалі, а не тільки до одного об'єкту любові» [10], те кого ми любимо визначає нашу участь у суспільстві та наше бачення світу. «Більшість людей думає, що любов залежить від об'єкта любові а не від власної властивості любити» » [10], та об'єкт любові інколи може бути нейтральним по відношенню до нас, та це не означає що нейтральним і залишиться сама людина до неї.

У своїй роботі «мистецтво любити» Е. Фромм висвітлює такі п'ять об'єктів любові: братня любов в якій об'єктом любові виступає брат, материнська любов – об'єкт матір, любов еротична – об'єкт коханий або кохана, любов до себе де об'єкт я сам, та любов до Бога де об'єктом любові виступає Бог. Братня любов. Об'єкт – брат-ближній. Автор зазначає що тут мається на увазі не родинні зв'язки а ближній по принципу християнства «Хто твій ближній». «Під нею я розумію відповідальність, турботу, повагу, бажання продовжити його життя» » [10]. Всі дії, що перераховані направленні на ближнього, вони проявляють турботу про ближнього та формують тебе, як гідну особистість.

Людина котра розвинула у собі таку властивість як любов до об'єкта-брата, не може не любити. І це проявляється не стільки в почуттях, скільки в усвідомленні спільності з усіма людьми. Можна сказати, що ця любов тотожна солідарності. «Не приймаються в розрахунок таланти, освіта, знання...головне ідентичність людської сутності, спільність у всіх людей» » [10]. Але щоби побачити сутність людини потрібно проникнути набагато глибше ніж просто познайомитися з нею. На поверхні лежать тільки відмінності, а в середині закладена одна суть. «Братня любов це любов серед рівних; та рівні не завжди "рівні"» » [10]. Гідність цієї любові в тому, що об'єкта не завжди приємно любити, бо немає честі в тому, щоби любити того, хто любить тебе. «Істина любов проявляється в тих кого ми не можемо використати у власних цілях» » [10].

Материнська любов. Об'єкт – дитина. У питанні виховання дитини, у її зростанні потрібно забезпечити важливий етап це відповідальність та турбота про збереження здоров'я дитини і його біологічного росту. Та цього недостатньо, матір повинна забезпечити для дитини установку, як «любов до життя, яка дає йому відчути, що добре бути живим, добре бути хлопчиком чи дівчинкою, добре жити на цій землі» » [10]. Завдання матері дати ди-

тині не тільки молоко а й «мед». Вона повинна навчити не просто виживати у світі, зростати за рахунок того, що їси, а й відчувати смак життя. Та вона повинна і може дати тільки те що має сама. Але дитина не живе з мамою до кінця своїх чи її днів, «сама суть материнської любові – піклування про ріст дитини – має на увазі бажання, щоб дитина відділилася від матері» [10]. Всі дії щ обули направленні на забезпечення дитини, котра в повній залежності від матері, приводять до зменшення залежності аж до її повної відсутності.

Саме на цьому етапі матері повинні проявити найбільшу жертвність, найбільше благородство, аби об'єкт їхньої великої любові був щасливий він повинен стати як об'єктом любові іншої так і взагалі відлучитися від залежності до матері, а вона в свою чергу повинна у цьому підтримувати дитину і хотіти цього при цьому не хотівши. «Материнська любов до дитини що росте, любов, яка нічого не бажає для себе, – це можливо найбільш важка форма любові з усіх і найбільш оманлива через її легкість, з якою її мати любить дитину в дитинстві» [10].

Еротична любов. Об'єкт – кохана людина. На відміну від попередніх ця любов обмежується виключно однією людиною. Часто її хибно ототожнюють з закоханістю. Коли обоє по причині егоїзму власного залишаються любити один одного тільки через егоїзм двох. Найшвидший спосіб зблизитись тільки через ліжко «Після того як чужий стане близьким, немає більше бар'єрів для подолання, нема більше очікування зближення. Кохану людину пізнаєш так же добре як і самого себе. Або краще сказати, так же мало, як самого себе [10]. Фромм говорить, що для суспільства західного, любов повинна бути почуттям, яке швидко і яскраво спалахує, але для нього любов до коханого це – «рішучість, це розумний вибір, це відповідальність, це вчинок. Якби любов була би тільки почуттям то не було б сенсу обіцяти любити один одного вічно. Почуття приходить і йде» [10].

Любов до себе. Об'єкт – я. Для Кальвіна любов до себе була як «чума», і для багатьох сьогодні любов до себе рівносильна егоїзму. Автор розглядає питання наскільки любов до себе можна вважати егоїзмом, чи це поняття тотожні чи ні? «Якщо добродіянням є любити ближнього, – а не гріхом – як людську істоту, повинно було б бути добродіянням любити себе, так як я людська істота», таку відповідь пропонує сам Еріх Фромм. Любов до самого себе нероздільно пов'язана з любов'ю до будь якого іншого чоловіка та жінки. І Фром говорить, що любов людини не може бути направлена тільки на когось іншого вона направляється і на себе самого. І «установка любити себе буде у всіх, хто здатний любити інших» [10]. «Любов до людей виступає не наслідком...а передумовою любові до якоїсь конкретною людиною. З цього виходить, що моє власне «я» повинне бути об'єктом моєї любові як інша людина» [10]. Автор відкидає думку, що любов до себе та егоїзм це тотожні поняття, більше того він ставить їх в протилежність. «Егоїстично людина любить себе не надто сильно, а надто слабо,

більше того вона по суті себе ненавидить» [10]. Здається, що егоїст дуже виставляє себе на показ і власну персону підіймає в очах інших, та насправді це «безглузді спроби приховати, або компенсувати провал по догляданні за власним "я"» [10].

В роздумах про об'єкт любові свого власного я Е. Фромм цитує німецького містика М. Екхарта роблячи перехід від любові до себе до любові до Бога: «якщо ти любиш себе, ти любиш кожен людину так само як і себе. Якщо ж ти любиш іншу людину менше, ніж себе, то в дійсності ти не досягнув успіху в любові до себе, але якщо ти любиш всіх в рівній мірі, включаючи і себе, ти будеш любити їх як одну особу, і особистість ця є і Бог, і людина» [10].

Любов до Бога. Об'єкт – Бог. В значній мірі любов до Бога має багато аспектів як і любов до людини. І в значній степені такі відмінності як і в любові до людини ми зустрічаємо в любові до Бога. У всіх релігіях світу включений аспект Божества у об'єкт любові: «В юдейській релігії вводиться материнський аспект божества, особливо в різних течіях містицизму. У католицькій релігії мати символізує церква і Діву-Богородицю. Навіть протестантизм фігура матері не була повністю вигнана, хоча вона і залишається прихованою» [10]. У цих людських образах, здебільшого материнської любові людина заключає характеристику любові до Бога, або ж Бога до людини.

Еріх Фромм висловлює неможливість бути подібною любові Бога як та яку можна заслужити, як вчить католицька церква. В іншому випадку якщо ми прослідуюмо за протестантами-лютеранами які говорять, що потрібно тільки вірувати то перетворюємося на малих, безпомічних немовлят. Автор висловлює концепцію любові Бога, як батьківську і материнську любов одночасно. Антропоморфічні властивості котрі ми приписуємо Богу залишаються атропоморфними та «Бог представляє вищу реальність і так як людський розум осягає реальність в протиріччях, то про Бога не можна висказати ніякого твердження» [10]. Тобто людина не повинна шукати відповіді в мисленні «Думка може призвести нас тільки до знання, а що вона не може дати нам так це остаточної відповіді» [10].

І так Фромм заявляє, що «що любов до Бога не пізнання Бога думкою, не думка про свою любов до Бога, а акт переживання єдності з ним» [10]. Ніби в людини закладене бажання тягнутися до ідеального та прекрасного, хоч і не можливо пояснити чому це бажання існує. У своїх роздумах про любов як мистецтво Еріх Фромм приводить мистецтво любити до принципу, і коли ми говоримо, що любов це принцип то на початок повинні розуміти, що таке принцип. Принцип – це твердження, від латинського «основа». Це те що є важливим і з чого все інше випливає, і є другорядним. У випадку з любов'ю як принципом можна означити її як внутрішнє переконання того що ти любиш в не залежності від інших факторів.

Коли ж любов принцип то не залежно від зміни зовнішності любов залишається, коли ж ні то це не любов. Як писав Е. Фромм «я люблю тебе, тому що

ти відповідаєш моїм очікуванням, тому що ти виконуєш свій обов'язок, тому, що ти схожа на мене» [10], це показує наскільки велика їхня любов, а степінь захоплення такими рисами вказує на степінь самотності в подальшому, коли всі почуття пройдуть. В любові принципу немає місце забудькуватості і пасивності. Любов принцип це активна дія. «Якщо жінка говорить, що любить квіти, але при цьому забуває їх поливати, ми не повіримо її любові до квітів. Любов є активна стурбованість життям і благополуччям того, кого ми любимо» [10].

В любові-принципі існує свій принцип – віддавати. «Віддавати – означає і отримувати» [10], звичайно не може бути отримання самоціллю інакше ви не любите і ваші дії любові не є любов'ю принципом. Коли любов принцип – вона віддає в не залежності від теперішнього емоційного стану особи. Як наслідок віддача призводить до повернення «хліба, котрий ти пустив по воді», та не слід пускати хліб в надії отримати його згодом. І навіть противник відносин Мішель де Монтень сказав свого часу: «свою свободу потрібно ревно оберігати, а якщо дав себе зв'язати то «пізно брикатися», потрібно підкоритися законам обов'язку, прийнятними для всіх» [5]. У своїх думках він не звертає увагу на почуття що виникають при закоханості чи любові. Та він зазначає обов'язок любити, котрий не завжди підсилений почуттями.

Прослідкувавши за ходом розвитку любові як потреби, любові як дар і любов як прив'язаність, можна сказати що любов як принцип підсилює одне, друге та третє, адже при потребі не завжди виникає любов як дар. Не раз осміювали жіночу схильність до багатомовства і коли дружина приходить з поганим настроєм, по причині труднощів на роботу у неї є потреба, любов потреба яка направлена на її чоловіка, ніхто інший їй не потрібен, саме цю потребу вона хоче задовільнити, аби скинути тягар і відчувати що вона любима. Та чоловік не завжди готовий проявити любов-дар, аби дати їй можливість бути почутою. Також тоді не завжди спрацьовує любов як прив'язаність, адже вона і так завжди приходить при відсутності об'єкта любові. Та в той момент проявляється любов як принцип, котрий запевняє у використанні любові-дару.

Любов як принцип вступає тоді коли він найбільше потрібен. Коли переповнюють почуття жалю і любові до дитини коли потрібно навчити. Якщо ж любов спонукає до потурання егоїстичним бажанням другої половинки, то розумна любов-принцип робить боляче. Викликати біль не ознака ненависті до ворога, часто це прояв великої любові до ближнього, і чим більше людину люблять тим більше непохитною, у формуванні характеру іншого, вона буде.

Любов принцип працює як лікар що дає гіркі ліки пацієнту, вона керується любов'ю та і розумом, адже направлена на відміну від любові-потреби на майбутнє. У перспективі вона бачить результат – благо. І любов-принцип забезпечує вільний вихід з людини інших видів любові. Любов

принцип відкидає почуття. Любов-принцип приймає розум, як основу любові і направляє почуття любові, що залишилися лиш в пам'яті у русло діл любові.

Братня любов – це любов між рівними і любов до рівних собі, це усвідомлення, що об'єкт любові такий же як ти. Материнська любов – це любов до безпорадної істоти, направлена на те щоби в подальшому ця істота тої ж любові не потребувала. Любов до коханої людини це рішучість, це розумний вибір, це відповідальність, це вчинок, це не вибух емоцій та тілесна близькість, що по суті тільки віддаляє. Любов до себе це любов і до інших, це праця над власною гідністю та розвиток особистості, в кінці кінців вона приводить до любові до Бога. Любов же Бога – це особлива любов котра описується любов'ю до людських об'єктів, та по суті нею не є. По суті любов до Бога це віра в Бога.

Висновки. Розглянуто любов в античності, у роздумах К. Льюїса та Е. Фромма. Та слід зазначити, що любов можна розглядати в контексті дружби, любов, як благо чи зло, любов як інстинкт і так далі і тому подібне. Важливо відзначити що любов є багатогранною. В античності кожне слово, що описувало поняття любові можна вважати якщо не взаємозамінним, так допоміжним в розумінні попереднього. Чого тільки варте слово «філео» котре по суті означає любов, а далі його можна використовувати, як до науки, так до предметів чи людей. У своїй любові як потреба вона відкриває нужду людини до прийняття любові. Вона показує егоїстичну людину, котра намагається отримати благо лише для себе і задовільнити свій отвір в душі розміром в любов-потреба. Та часто ця потреба цілком оправдана і ніхто в здоровому розумі не звинувачуватиме чоловіка в тому що він скучає за дружиною, якщо це звісно не переходить рамки мужності. Вся ця любов потреба існує до тих пір поки є потреба, тому якщо любити такою любов'ю то потреба повинна бути вічною.

Та доповнює цю любов-потребу любов як дар. Та й без любові-дара любов потреба згасла б досить швидко. Любов дар за Льюїсом безкорислива та жертвна. Любов котра не вимагає віддачі, та ми задали також і питання, як довго можна дарувати, якщо не отримувати у відповідь вдячності? Можливо природа дару викликати бажання проявити дар у відповідь? Та тим не менше без неї важко уявити любов. Любов прив'язаність – тиха любов. Її наявність зауважується без об'єкта любові, та без її присутності дар і потреба не є повними. Вона спонукає до дії, але не гучної та палкої, скоріше помірної.

І любов принцип відкриває інші грані любові. Грані які не пов'язані з нашими почуттями, вони пов'язані з розумом. Коли тіло говорить я не люблю, лиш принцип нагадає істину, обіцянку, обов'язок, те що ти людина. Можливо саме цієї любові не вистачає і не вистачало людям, особливо тоді коли хочеться сказати «ми не зійшлися характером». Жоден філософ не може сказати, що любов одна. Жодна людина не відчуває лиш щось одне. Любов банально багатогранна. Вона відкривається в гучності і тишині, у пристрасті та простоті. Хтось намагається уникати її а інші біжать їй на зустріч. Одне відомо точно що кожен у своєму житті зіткнувся з нею, та пережив свої емоції, та мав свої роздуми що до цього. Та яким чином відноситься любов і шлюб. Як роль вона відіграє в шлюбі і до чого приводить одружену пару.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аврелій А. Про шлюб та хтивість [Електронний ресурс] / Августин Аврелій – Режим доступу до ресурсу: https://azbyka.ru/otechnik/Avrelij_Avgustin/o-supruzhestve-i-pohoti/.
2. Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад І.Огієнка – К . УБТ. 2010 – 1346 с.
3. Євтушенко С. П. Принцип любові в етиці [Електронний ресурс] / С. П. Євтушенко. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dissertacii.narod.ru/libr/filos/Evtuwenko/lov_41.pdf.
4. Івін А. А. Філософія любові / А. А. Івін. – Москва: Видавництво політичної літератури, Т.1. 1990. – 605 с.
5. Івін А. А. Філософія любові / А. А. Івін. – Москва: Видавництво політичної літератури, Т.2. 1990. – 605 с.
6. Клайв С. Л. Любов [Електронний ресурс] / Стейпелс Льюїс Клайв. – 1960. – Режим доступу до ресурсу: <https://azbyka.ru/fiction/lyubov/>.
7. Платон. Пир [Електронний ресурс] / Платон – Режим доступу до ресурсу: <http://psylib.org.ua/books/plato01/20pir.htm>.
8. Туренко В. Е. «Агапічний словник» в давньогрецькій філософії та літературі: від Гомера до Нового Завіту / Віталій Едуардович Туренко // Мультиверсум. Філософський альманах / Віталій Едуардович Туренко. – Київ, 2014. – С. 82–92.
9. Федоров М. Ф. Філософія спільної справи / Микола Федорович Федоров. – Москва, 1906. – 752 с.
10. Фромм Е. Мистецтво любити. Дослідження природи любові / Еріх Фромм. – Москва: Педагогіка, 1990. – 64 с.